

2008-01-01

"โรมัก" ใน "อะบูริมัก" อັตลัถษณัถัษซัอนของโนเช มาเรย อารัถัดสเในสายน้าลิก

ภาสุริ ลือสฤล

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/jletters>

Part of the Arts and Humanities Commons

Recommended Citation

ลือสฤล, ภาสุริ (2008) ""โรมัก" ใน "อะบูริมัก" อັตลัถษณัถัษซัอนของโนเช มาเรย อารัถัดสเในสายน้าลิก," *Journal of Letters*: Vol. 37: Iss. 1, Article 7.

DOI: 10.58837/CHULA.JLETTERS.37.1.6

Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/jletters/vol37/iss1/7>

This Article is brought to you for free and open access by the Chulalongkorn Journal Online (CUJO) at Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Journal of Letters by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

“ริมาค” ใน “อะปุริมาค”:

อัตลักษณ์ทับซ้อนของโมเซ มาเรีย อาร์เกดัสใน *สายน้ำลึก*

ภาสกร ลือสกุล*

บทคัดย่อ

สายน้ำลึก (*Los ríos profundos*) เป็นนวนิยายชนพื้นเมืองนิยมแนวใหม่ (Neoindigenismo) ของ โมเซ มาเรีย อาร์เกดัส (José María Arguedas) นักเขียนชาวเปรูผิวขาวที่เติบโตในชุมชนชนพื้นเมืองและสร้างอัตลักษณ์ “ชนพื้นเมือง” ทับซ้อนความเป็นชนผิวขาวของตน แม้ว่าผู้เขียนจะต้องการนำเสนอภาพที่แท้จริงของชนกลุ่มนี้จากมุมมอง “ชนพื้นเมือง” ของตนเพื่อแก้ไขภาพที่ถูกบิดเบือนในผลงานชนพื้นเมืองนิยมยุคก่อน (Indigenismo) แต่ผลงานเล่มนี้ก็ปรากฏกระแสวัฒนธรรมตะวันตกซึ่งมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์เรื่องราวอย่างชัดเจน แม่น้ำอะปุริมาค (Apurímac) สายน้ำลึกในเทือกเขาที่อาร์เกดัสใช้เป็นสัญลักษณ์ของความลุ่มลึกและพลังของชนพื้นเมืองในเรื่องจึงไม่ได้ปรากฏอย่างโดดเด่นยิว หากแต่ยังมีแม่น้ำริมาค (Rimac) แม่น้ำสายหลักในกรุงลิมา เมืองหลวงของประเทศ อันเป็นสายน้ำแห่งวัฒนธรรมตะวันตกไหลทอดขนานและผสมผสานตลอดทั้งเรื่อง *สายน้ำลึก* จึงเป็นผลงานที่เกิดจากการผสมผสานทางวัฒนธรรม (transculturación) อันสะท้อนถึงอัตลักษณ์ที่ทับซ้อนของผู้เขียนอย่างชัดเจน

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาสเปน ภาควิชาภาษาตะวันตก คณะอักษรศาสตร์

สายน้ำลึก (Los ríos profundos) เป็นนวนิยายชนพื้นเมืองนิยมแนวใหม่ (Neoindigenismo) สะท้อนคุณค่าและความสำคัญของชนพื้นเมืองในเมืองอะบังไกย์ (Abancay) บนเทือกเขาแอนดีสของโม่เซ มาเรีย อาร์เกตัส (José María Arguedas) นักเขียนชาวเปรูผิวขาวที่ถูกเลี้ยงดูและเติบโตขึ้นในชุมชนชนพื้นเมืองทำให้ได้เรียนรู้เรื่องราววิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ความคิดความเชื่อรวมไปถึงความอยุติธรรมที่ชนเหล่านี้ต้องประสบเป็นอย่างดี

อาร์เกตัสเขียนผลงานนี้โดยใช้ภาพแม่น้ำในเทือกเขาที่มีกระแสเชี่ยวกรากอย่างแม่น้ำอะปริ้มก (Apurímac) สะท้อน “เปรูลึกล้ำ” (Perú profundo) หรือเขตที่สูงอันเป็นแหล่งบ่มเพาะวัฒนธรรมของชนพื้นเมืองและนับเป็นรากฐานของ “เปรูทางการ” (Perú oficial) หรือความเป็นชาติเปรูในปัจจุบัน¹ เพื่อนำเสนอเรื่องราวของกลุ่มชนพื้นเมืองแรงงานสำคัญของประเทศนี้ที่กลุ่มสนับสนุนสเปน (hispanistas) ยังถือว่าประวัติศาสตร์แห่งชาติเพิ่งเริ่มต้นขึ้นเมื่อชาวสเปนเข้ายึดครองอาณาจักรอินคาในปี ค.ศ. 1532²

อย่างไรก็ตาม แม้วัตถุประสงค์ของนวนิยายเรื่องนี้ คือการถ่ายทอดคุณค่าชนพื้นเมืองจากประสบการณ์และความรู้ที่มีเยี่ยง “ชนพื้นเมือง” ของผู้เขียน แต่อาร์เกตัสเองกลับไม่ได้สะท้อนความเป็นชนพื้นเมืองแต่เพียงอย่างเดียว เพราะในผลงานเล่มนี้รวมเอามุมมอง แนวคิดและกรอบการสร้างเรื่องราวแบบตะวันตกที่น่าสนใจเอาไว้ ในบทความนี้ ผู้เขียนจะวิเคราะห์มุมมองและอิทธิพลวัฒนธรรมชนผิวขาวใน

¹ จอร์เจ บาซาเดร (Jorge Basadre) นักประวัติศาสตร์เปรูคนสำคัญเป็นผู้นำเสนอแนวความคิด “เปรูลึกล้ำ” (Perú profundo) และ “เปรูทางการ” (Perú oficial) ดูเพิ่มเติม José María Arguedas, *Los ríos profundos* (Edición de Ricardo González Vigil), (Madrid: Cátedra, 1998), p. 77.

² Arguedas, *Los ríos profundos*, p. 126.

สายน้ำลึก นำเสนอผ่านภาพแม่น้ำอีกสายหนึ่งที่ไม่ได้ปรากฏในเรื่อง นั่นก็คือ แม่น้ำริมาค (Rimac) แม่น้ำสายหลักของกรุงลิมา เมืองหลวงของเปรูและเป็นสัญลักษณ์แห่งวัฒนธรรมตะวันตกของประเทศเปรู ซึ่งมีส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์ผลงานเล่มนี้และสะท้อนอีกแง่มุมหนึ่งของงานเขียนที่เกิดจากอัตลักษณ์อันซับซ้อนของนักเขียนอย่างชัดเจน

อัตลักษณ์ทับซ้อน: ปมประเด็นในงานเขียนของอาร์เกตัส

โฆเซ มาเรีย อาร์เกตัสเกิดในครอบครัวชนผิวขาวเจ้าของไร่ขนาดใหญ่ในเขตอะปูริมาค แม่ของเขาเสียชีวิตลงขณะเขามีอายุเพียง 3 ขวบ และอีก 3 ปีต่อมา พ่อของเขาสมรสใหม่กับเศรษฐินีเจ้าของไร่ในซานฆวน เด ลูคานาส (San Juan de Lucanas) และตัดสินใจออกเดินทางไปทำงานในเทือกเขาเพียงลำพัง อาร์เกตัสจึงต้องย้ายไปอาศัยอยู่ในไร่ของมารดาเลี้ยงและมีโอกาสสัมผัสกับวัฒนธรรมชนพื้นเมืองอย่างใกล้ชิด เพราะแม้จะอยู่ในฐานะลูกเลี้ยงและเป็นชนผิวขาว แต่อาร์เกตัสกลับถูกเลี้ยงดูและใช้งานหนักเยี่ยงชนพื้นเมือง ในช่วงเวลาดังกล่าวทำให้เขาได้เรียนรู้ภาษาเกชัว วัฒนธรรม ความเชื่อเรื่องเหนือธรรมชาติไปจนถึงความทุกข์ทนของคณงานชนพื้นเมือง หลังจากนั้น อาร์เกตัสยังได้อาศัยอยู่ร่วมกับชนพื้นเมืองในชุมชนต่างๆ ตามเทือกเขาแอนดีสอีกหลายปี ทั้งที่ไร่บิเซกา (Viseca) ที่หลบภัยของเขาหลังจากหนีออกจากไร่ซานฆวน เพราะทนความโหดร้ายของครอบครัวใหม่ไม่ได้ ชุมชน อูเตก (Utek') ที่อยู่ใกล้เคียงชุมชนชนพื้นเมืองอื่นๆ ที่เขาเดินทางไปพร้อมกับพ่อ เช่น เมืองปูกิโอะ (Puquio) อันดาฮวยลาส (Andahuaylas) อะยากุชโช (Ayacucho) กุซโก (Cusco) อะบังไกย์ (Abancay) ฯลฯ รวมถึงประสบการณ์ชีวิตในไร่ของมานูเอล มาเรีย กิเยน (Manuel María Guillén) ลูกของเขา เจ้าของไร่ขนาดใหญ่ที่ปฏิบัติต่อคณงานชนพื้นเมืองและอาร์เกตัสเองอย่างไร้หัวใจ

ประสบการณ์เหล่านี้ทำให้นักเขียนรู้สึกเข้าอกเข้าใจและรู้สึกเป็น “ส่วนหนึ่ง” ของชนพื้นเมืองไปตราบชีวิตของเขา โดยชนพื้นเมืองที่มีอิทธิพลต่อเขาอย่างยิ่งยวดคือ กาเยตানা (Cayetana) หญิงที่โอบอุ้มปกป้องในระหว่างที่เขาอาศัยอยู่ในไร่ชาน ชวนอย่างขาดไร้ที่พึ่งเหมือนเด็กกำพร้าคนหนึ่ง สำหรับอาร์เกตัสแล้ว ภาพของกาเยตานาจึงเข้าแทนที่ภาพแม่ผู้ให้กำเนิดที่แสนลางเลือนในความทรงจำของอาร์เกตัสอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ความประทับใจในน้ำใจไมตรีของชนพื้นเมืองและความโหดร้ายป่าเถื่อนของเจ้าของไร่ผิวดำทำให้อาร์เกตัส “สร้าง” อัตลักษณ์ชนพื้นเมืองขึ้นทับซ้อนความเป็นชนผิวดำของตน สำหรับอาร์เกตัสแล้ว ตัวตนที่แท้จริงของเขาคือความเป็นชนพื้นเมืองเพราะเขาถูกเลี้ยงดูโดย “แม่ชนพื้นเมือง” และเติบโตขึ้นท่ามกลางคนงานในไร่ไม่ใช่พ่อแม่ผิวดำเช่นที่ควรจะเป็น รวมถึงอาร์เกตัสเองยังกล่าวถึงการเรียนรู้ภาษาของตนไว้ว่าภาษาแรกและภาษาเดียวที่เขาพูดในวัยเด็กคือเกชัว โดยฟังจะได้เรียนภาษาสเปนและพอพูดได้เมื่ออายุราวสิบขวบ แต่สามารถใช้ภาษาสเปนเป็นภาษาที่สองได้อย่างดีเมื่อเข้ามหาวิทยาลัยแล้ว³

ความรู้สึกว่าตนเองเป็น “ชนพื้นเมือง” ที่รู้และเข้าใจวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของชนกลุ่มนี้อย่างลึกซึ้งซึ่งทำให้อาร์เกตัสตัดสินใจที่ศตวรรษเขียนงานนำเสนอภาพชนพื้นเมืองที่ถูกต้องตามความเป็นจริงเพื่อแก้ไขภาพที่ปรากฏในผลงานของนักเขียนผิวดำยุคก่อน ดังที่เขาได้กล่าวไว้ว่า

³ อย่างไรก็ตามในประเด็นนี้ ฟอว์เกส (Forgues) ได้เสนอแนวความคิดขัดแย้งไว้ว่าแท้จริงแล้วการเรียนรู้ภาษาของอาร์เกตัสอาจเป็นไปได้ในทิศทางตรงข้ามกับที่เขากล่าวไว้ เพราะอาร์เกตัสอาศัยอยู่กับพ่อและแม่ที่พูดภาษาสเปนจนถึงวัยสามขวบ ภาษาสเปนจึงน่าจะเป็นภาษาแรกที่พูดได้ แต่เมื่อต้องไปอาศัยอยู่กับชนพื้นเมืองจึงทำให้ตั้งแต่วัยหกขวบเป็นต้นมา อาร์เกตัสสามารถพูดได้สองภาษาคือภาษาสเปนและเกชัว โดยในระหว่างนั้นเขาสามารถใช้เกชัวได้อย่างดีในขณะที่ภาษาสเปนกลายเป็นภาษาที่ใช้ได้น้อยลงเรื่อยๆ ดูเพิ่มเติม Roland Forgues, “El mito del monolingüismo: quechua de Arguedas”, in *José María Arguedas: Vida y obra*, ed. by Hildebrando Pérez y Carlos Garayar (La Victoria: Amaru Editores, 1991).

ข้าพเจ้าเริ่มเขียนผลงานหลังจากได้อ่านงานเขียนยุคแรกๆ เกี่ยวกับชนพื้นเมือง บรรดานักเขียนที่ข้าพเจ้าให้ความเคารพบรรยายชนพื้นเมืองอย่างเป็นเทือก [...] ในงานเขียนเหล่านั้น ภาพชนพื้นเมืองถูกบิดเบือน ฉากทิวทัศน์ก็ช่างหวานเลี่ยนและแปลกประหลาด ข้าพเจ้าจึงได้กล่าวไปว่า “ไม่ ข้าพเจ้าต้องเขียนตามความเป็นจริง เพราะข้าพเจ้าเคยร่วมสุขและร่วมทุกข์มาก่อน” [...]⁴

นอกจากนี้ เขาเองยังได้รับแรงบันดาลใจสำคัญจาก *การตีความสภาพความเป็นจริงในเปรูเจ็ดบทความ (Siete ensayos de interpretación de la realidad peruana)* ของโฆเซ การ์โลส มาริอาเตกี (José Carlos Mariátegui) ที่กล่าวว่า iva งานเขียนชนพื้นเมืองนิยม (literatura indigenista) ไม่สามารถถ่ายทอดเรื่องราวแท้จริงของชนพื้นเมืองได้เพราะเต็มไปด้วยอคติและการประติดประต่อ จึงไม่สามารถนำเสนอจิตวิญญาณของชนพื้นเมืองได้ งานเหล่านี้จึงคงเป็นเพียง “วรรณกรรมลูกผสม” (mestizo) ดังนั้น จึงใช้ชื่อว่าวรรณกรรมชนพื้นเมืองนิยมไม่ใช่วรรณกรรมชนพื้นเมือง (literatura indígena) วรรณกรรมชนพื้นเมืองจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อถึงเวลาอันเหมาะสมที่ชนพื้นเมืองพร้อมที่จะสร้างงานนั้นขึ้นมาด้วยตนเอง⁵

บทความนี้เองทำให้อาร์เกตต์สปرارตนาจะเติมเต็มพื้นที่ซึ่งยังว่างเปล่าของ “วรรณกรรมชนพื้นเมือง” โดยนำเสนอภาพกลุ่มชนเหล่านี้ที่เขารู้จักเป็นอย่างดีให้ถูกต้องตามความเป็นจริงมากที่สุดจากมุมมอง “ชนพื้นเมือง” ของเขา จึงเป็นที่มาของงานเขียนชนพื้นเมืองนิยมแนวใหม่ที่เต็มไปด้วยเรื่องราววัฒนธรรม ตำนาน เพลงพื้นเมือง เรื่องราวมหัศจรรย์ แต่แม้จะรู้สึกถึงตัวตนชนพื้นเมืองของตนเอง อาร์เกตต์ก็ไม่สามารถปฏิเสธความเป็นชนผิวขาวและแนวคิดแบบกระแสตะวันตกที่

⁴ Mario Vargas Llosa, *La Utopía Arcaica: José María Arguedas y las ficciones del indigenismo* (México, D.F.: Fondo de Cultura Económica, 1996), p. 83.

⁵ Arguedas, *Los ríos profundos*, p. 40.

เขามีอยู่ได้ อาร์เกตส์ยืนอยู่กลางระหว่างอัตลักษณ์คนผิวขาวที่ต้องการปฏิเสธกับอัตลักษณ์ชนพื้นเมืองที่เขาเองก็ยังไม่อาจเป็นส่วนหนึ่งได้โดยสมบูรณ์ เขาจึงต้องประสบกับปัญหาอัตลักษณ์ทับซ้อน และปมประเด็นนี้ก็สะท้อนให้เห็นในผลงานตลอดช่วงชีวิตของเขา ทำให้ผลงานชนพื้นเมืองนิยมแนวใหม่ของเขายังคงมีกลิ่นอายตะวันตกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้โดยเฉพาะในเรื่อง *สายน้ำลึก* ซึ่งนับว่าเป็นผลงานที่ดีที่สุดของเขาและมีลักษณะเป็นงานอัตชีวประวัติบอกเล่าเรื่องราวในวัยเยาว์ของตนเอง โดยใน *สายน้ำลึก* เราจะพบการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมชนผิวขาวและชนพื้นเมืองตลอดทั้งเรื่องไม่ว่าจะเป็นรูปแบบ วิธีการนำเสนอ ภาษาที่ใช้ ฉากอันเป็นสัญลักษณ์หลักรวมไปจนถึงสารของเรื่อง

สายน้ำลึก: รักเหง้าเปรูผ่านแม่น้ำอะปุรักและแม่น้ำรัก

ใน *สายน้ำลึก* อาร์เกตส์ใช้แม่น้ำในเทือกเขาสูงที่ลึก มีกระแสไหลแรงทั้งปี ต้นกำเนิดของแม่น้ำในเขตอื่นๆ ของประเทศเป็นสัญลักษณ์แห่งความสืบเนื่องยาวนานและความลุ่มลึกของวัฒนธรรมบรรพบุรุษของเปรูและพลังที่ล้นปรี่ของชนพื้นเมือง ตลอดทั้งเรื่อง อาร์เกตส์สื่อให้เห็นกระแสวัฒนธรรม การรวมพลัง และความสามารถของชนพื้นเมืองผ่านภาพแม่น้ำไหลหลากแรง เช่นในเพลงพื้นเมืองเกชัว “*Yawar mayu* (แม่น้ำเลือด); *yawar unu* (สายน้ำนองเลือด); *puk' tik' yawar k'ocha* (ทะเลสาบเลือดอันเดือดพล่าน); *yawar wek'e* (น้ำตาเลือด) [...]”⁶ โดยในมุมมองของชนพื้นเมืองแล้ว แม่น้ำที่มีกระแสหลากแรงคือ *Yawar mayu* หรือ “แม่น้ำเลือด” เพราะเมื่อต้องแสงแดดแล้วจะสะท้อนประกายคลื่นเหมือนกับเลือดยามต้องแสงแดด⁷ ในอีกแง่หนึ่ง แม่น้ำเหล่านี้เองก็คือสายเลือดและอัตลักษณ์ของชนพื้นเมือง คือสัญลักษณ์ของกระแสวัฒนธรรมที่สืบเนื่องยาวนานเป็นชนเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยง

⁶ Arguedas, *Los ríos profundos*, p. 144.

⁷ Arguedas, *Los ríos profundos*, p. 144.

ความเป็นชนพื้นเมืองให้คงอยู่ และในขณะที่เดียวกันก็สะท้อนให้เห็นภาพชนพื้นเมืองที่ต้องสละเลือดเนื้อของตนเพื่อให้วัฒนธรรมนั้นสามารถดำรงไว้ได้ท่ามกลางกระแสวัฒนธรรม “สมัยใหม่” ที่ก้าวเข้ามาในดินแดนที่เคยเป็นของตนเอง

ภาพ “แม่น้ำเลือด” ปรากฏในตอนสำคัญๆ ของเรื่อง ในฉากแรก อาร์เกตัส บรรยายก่อนหินอินคาอันเป็นฐานอาคารยุคอาณานิคมของเมืองกุซโก (Cusco) ว่าเหมือนมีพลังงานแฝงอยู่เช่น “แม่น้ำเลือด”

บางทีอาจจะกล่าวได้ว่า *yawar rumi* (หินเลือด) หรือ *puk' ik' yawar rumi* (หินเลือดเดือดพล่าน) ได้กระมัง กำแพงนี้ไม่ไหวติงแต่เดือดพล่านไปทั่วทุกเส้นรอยและพื้นผิวก็ผืนแปรได้เหมือนกับแม่น้ำในฤดูร้อนที่มีผิวน้ำลักษณะเช่นนี้ไปจนถึงกลางน้ำซึ่งเป็นบริเวณที่น้ำกลัวและเปี่ยมไปด้วยพลังสูงสุด⁸

หรือในฉากสำคัญที่สุดฉากหนึ่งของเรื่อง คือตอนที่กลุ่มหญิงขายเหล้าชาวโพต (chicheras) ลูกชื่อเรียกร้องความยุติธรรมในสังคมและปล้นเกลื่อของทางการออกแจกจ่าย เรื่องราวของกลุ่มของผู้ประท้วงนี้ถูกถ่ายทอดด้วยภาพของ “แม่น้ำเลือด” ดังที่อาร์เกตัสบรรยายไว้ว่า “มีผู้คนมากมายราวกับกระแสน้ำที่ขึ้นสูง”⁹ “กลุ่มผู้คนปรากฏขึ้นเหมือนแม่น้ำที่กำลังขึ้น เปี่ยมด้วยพลังและแลดูอันตราย”¹⁰ หรือ “ในขณะที่นั้น กลุ่มผู้คนจำนวนมากเดินประท้วงมาจนถึงโรงเรียนของพวกเราเหมือนกระแสคลื่นที่ซัดสาดเข้ามาไม่หยุดหย่อน”¹¹

⁸ Arguedas, *Los ríos profundos*, p. 144.

⁹ Arguedas, *Los ríos profundos*, p. 270.

¹⁰ Arguedas, *Los ríos profundos*, p. 270

¹¹ Arguedas, *Los ríos profundos*, p. 272.

กระทั่งในตอนจบของเรื่อง แม่น้ำไหลหลากแรงคือสิ่งที่อยู่เคียงคู่ชนพื้นเมือง เป็นสิ่งที่พัดพาและโอบอุ้ม ซึมซับทุกเรื่องราวที่เกิดขึ้นในชุมชนในเทือกเขาแห่งนี้เอาไว้ เมื่อชนพื้นเมืองมีชัยต่อโรคระบาดที่คร่าชีวิตคนงานในไร่ แม่น้ำก็เป็นผู้พัดพาเอาความชั่วร้ายนั้นไปจากชุมชน

แม่น้ำจะไหลผ่านสะพานแขวนเอากิบัมบา (Auquibamba) ในตอนเย็น หากคนงานสามารถทำลายล้างไข่นั้นไปได้ด้วยคำสาปแข่งหรือบทเพลงก็ตาม บางทีจากเบื้องสูงของสะพานอาจได้เห็นไร่ร้างถูกพัดพาด้วยกระแสน้ำไหลผ่านไปยังร่มเงาของหมู่ไม้ อาจติดอยู่บนกิ่งซาชากโกโม (Chachacomo) หรือเรตามา (Retama) หรือลอยไปบนเหล่าดอกปิโซไนย์ (Pisonay) ที่สายน้ำลึกเหล่านี้โอบอุ้มอยู่เสมอ¹²

แม่น้ำสายสำคัญที่ปรากฏในเรื่องนี้มีชื่อว่าอะปริ้มก แม่น้ำที่ซึ่งอาร์เกดัสบรรยายไว้ว่า “เสียงของกระแสน้ำก้องดังจากหุบเหวลึกไปถึงยอดภูเขาราวกับเสียงกึกก้องแห่งห้วงอวกาศ”¹³ แม่น้ำอะปริ้มกคือ “สายน้ำลึก” สัญลักษณ์ของ “เปรูลึกล้ำ” อันมีนัยยะสำคัญต่อสารของเรื่องที่ว่าวัฒนธรรมของชนพื้นเมืองคือความเป็นเปรูที่แท้จริงและเป็นรากเหง้าของประเทศเปรูในปัจจุบัน แม่น้ำอะปริ้มกจึงแตกต่างจากแม่น้ำในเขตชายฝั่งอันเป็นที่ตั้งของเมืองสมัยใหม่ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจของประเทศ เพราะแม่น้ำเหล่านี้มักจะมีน้ำไม่มากนักและอาจแห้งเหือดเป็นระยะเวลาหลายเดือนต่อปี อย่างเช่นแม่น้ำที่ไม่ได้ปรากฏในเรื่องอย่างแม่น้ำริ้มก แม่น้ำสายหลักของกรุงลิมา เมืองหลวงของเปรูและเป็นต้นกำเนิดของชื่อเมืองหลวงแห่งนี้ แม่น้ำริ้มกคือสัญลักษณ์ศูนย์กลางความ “เจริญ” และแหล่งรับอารยธรรมตะวันตกของประเทศ

¹² Arguedas, *Los ríos profundos*, p. 461.

¹³ Arguedas, *Los ríos profundos*, p. 177.

ตั้งแต่ยุคอาณานิคม¹⁴ ความเป็นชนผิวขาวรวมถึงเป็นที่ตั้งของความเป็น “เปรูทางการ”

นอกจากนี้ หากพิจารณาชื่อของแม่น้ำริมักกับแม่น้ำอะปูริมักแล้วจะพบการเล่นชื่อที่สื่อนัยสำคัญเพราะแม่ชื่อแม่น้ำอะปูริมักในภาษาเกชัวซึ่งเป็นภาษาของชนพื้นเมืองจะมีความหมายว่า “พระเจ้าองค์ที่ตรัส” (Dios que habla) แต่หากเราแยกคำว่า “อะปู” (Apu) ออกมาโดดๆ จะหมายถึงนายหรือกษัตริย์ แม่น้ำอะปูริมักจึงหมายถึงแม่น้ำที่ยิ่งใหญ่เหนือแม่น้ำริมัก สื่อถึงความลุ่มลึกของวัฒนธรรมจากเทือกเขาสูง ต่างจากวัฒนธรรมใหม่อันผิวเผินที่เข้ามาทับซ้อน ซึ่งก็คือวัฒนธรรมจากต่างชาติที่ดูแคลนภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นรากเหง้าของความเป็นชาติเปรูที่แท้จริง¹⁵

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าอาร์เกตัสจะใช้แม่น้ำอะปูริมักเพื่อสื่อถึงคุณค่าความลุ่มลึกของวัฒนธรรมชนพื้นเมืองในเปรูว่าเหนือกว่าวัฒนธรรมตะวันตกที่เข้ามาใหม่ แต่ตลอดทั้งผลงานเล่มนี้กลับปรากฏอิทธิพลของโลกตะวันตกอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นการรูปแบบการนำเสนอเป็นนวนิยาย การใช้ภาษาสเปนซึ่งเป็นภาษาของผู้บุกรุกและทำลายกลุ่มชนพื้นเมือง บทบาทเด่นของตัวละครผิวขาวเหนือตัวละครชนพื้นเมือง ฉากและสังคมในเรื่องอันปรากฏอิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตกอย่างชัดเจน รวมไปถึงสารของเรื่องหวังจะให้ชนพื้นเมืองปรับตัวและรวมเข้าเป็นหนึ่งเดียวกับ “เปรูทางการ” ผลงานเล่มนี้จึงมีแม่น้ำริมักตัวแทนของวัฒนธรรมตะวันตกไหลทอดขนานและผสมผสานอยู่อย่างแยกกันไม่ออก แสดงให้เห็นถึงการปะทะกันระหว่างสองขั้ววัฒนธรรมที่แตกต่างและปฏิปักษ์ต่อกันและพบจุดประนีประนอมกันในที่สุด เกิดเป็นสิ่งใหม่ที่ไม่ใช่ความเป็นตะวันตกหรือชนพื้นเมืองแต่เพียงอย่างเดียวหนึ่ง แต่เป็นการผสมผสานกันทางวัฒนธรรม (transculturación) ซึ่งก็หมายถึงการอยู่

¹⁴ Arguedas, *Los ríos profundos*, p. 75.

¹⁵ Arguedas, *Los ríos profundos*, pp. 75-77.

ร่วมกันของสองวัฒนธรรมที่สูงงเสียส่วนใดส่วนหนึ่งของตนไปเพื่อสร้างวัฒนธรรมใหม่อันมีที่มาจากวัฒนธรรมทั้งสองนั้น¹⁶

สายน้ำลึก: นวนิยายมุขปาฐะสองภาษา

การมาบรรจบและผสมผสานกันระหว่างแม่น้ำอะปริ้มและริ้มที่เด่นชัดที่สุดใน *สายน้ำลึก* ก็คือรูปแบบและสื่อที่อาร์เกดส์ใช้ในการนำเสนอเรื่องราว เพราะในผลงานนี้คุณค่าแม่น้ำอะปริ้มถูกบอกเล่าผ่านกรอบและภาษาของแม่น้ำริ้ม นั่นคือการใช้นวนิยายแบบตะวันตกและภาษาสเปนเพื่อสื่อถึงชีวิตของชนพื้นเมืองลูกหลานชนเผ่าอินคา อารยธรรมอันยิ่งใหญ่ซึ่งไร้ตัวอักษรบันทึกเรื่องราว แต่สามารถสืบเนื่องยาวนานด้วยวัฒนธรรมมุขปาฐะจากการท่องจำรุ่นสู่รุ่นและยังคงสามารถคงไว้ซึ่งมรดกทางภูมิปัญญาสะท้อนผ่านตำนาน นิทานสั้นๆ เพลงและระบำพื้นเมือง มุขปาฐะคือการสะท้อนความเป็นชนพื้นเมืองที่ไม่ให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลใดแต่ให้ความสำคัญกับกลุ่มชุมชนที่ร่วมมือกันแต่งและสืบทอดเรื่องเล่าของชุมชน *สายน้ำลึก* จึงเป็นการถ่ายทอดเรื่องราวของอัตลักษณ์ที่เลื่อนไหลได้เหมือนสายน้ำผ่านกรอบนวนิยายที่จำกัดความเป็นไปได้ของชนบทมุขปาฐะดั้งเดิม การเรียนรู้เรื่องราวจากปากสู่ปาก จากกลุ่มคนที่รู้จักและแบ่งปันเรื่องราวกัน กลายเป็นเรื่องราวที่ถ่ายทอดจากเพียงหน้ากระดาษซึ่งสามารถเข้าสู่สังคมที่ “แตกต่าง” ได้กว้างขวางกว่าแต่ลดทอน “จิตวิญญาณ” ของเรื่องเล่านั้นลง จากเรื่องเล่าขานเรียบง่ายเต็มไปด้วยจังหวะและการสัมผัสตามแบบฉบับชนพื้นเมืองจึงได้กลายเป็นนวนิยายขนาดยาวที่ต้องการบอกเล่าเรื่องราวมากมายในสังคมอันซับซ้อน เช่นเดียวกับนวนิยายลาตินอเมริการ่วมยุคสมัยอื่นๆ เติบโตด้วยตัวละครหลากหลาย

¹⁶ Diana Taylor, “Transculturating Transculturation”, *Performing Arts Journal*, 3.2 (May, 1991): 90-92.

เพื่อบอกเล่าเรื่องราวใน “โลกใบเล็ก” อันเป็นภาพแทนเรื่องราวที่เกิดขึ้นได้ไม่อาจจะ
เป็นพื้นที่ใดในเทือกเขาแอนดีส

ประการสำคัญก็คืองานเขียนชนพื้นเมืองนิยมแนวใหม่เล่มนี้ยังคงสืบทอด
พื้นฐานและลักษณะสำคัญของผลงานชนพื้นเมืองนิยมในยุคก่อนไว้ กล่าวคือเป็น
เรื่องราวการ “ต่อสู้” ระหว่างความดีและความชั่วที่เชื่อมโยงแน่นแฟ้นกับสืพิตของตัว
ละคร ตัวละครชนผิวขาวจะเป็นกลุ่มตัวละครที่เรียกกันว่า “กลุ่มผู้แสวงหา
ผลประโยชน์ทั้งสาม” (ผู้ปกครอง พระ และผู้พิพากษา – *trilogía explotadora*) หรือ
“กลุ่มคนชั่ว” ซึ่งจะมีสถานภาพทางสังคมสูง สื่อสารด้วยภาษาสเปนและเป็นชนชั้นที่
พร้อมจะใช้อำนาจที่มีอยู่เพื่อกดขี่และตัดทวงผลประโยชน์จากชนพื้นเมืองหรือ
“กลุ่มคนดี” ซึ่งก็คือชนที่ด้อยต่ำ พูดภาษาเกชัวและเปียมไปด้วยคุณธรรม อย่างไรก็ตาม
ก็ตามใน *สายน้ำลึก* ยังมีข้อยกเว้นเพราะมีตัวละครผิวขาวที่เป็นตัวละครดีอยู่ นั่นก็
คือ แอร์เนสโต ตัวละครเอกของเรื่อง ดังที่จะได้กล่าวต่อไป

แม้จะใช้รูปแบบการประพันธ์แบบตะวันตกเช่นเดียวกับนักเขียนผิวขาวยุค
ก่อน แต่อาร์เกตัสได้ปรับโครงสร้างตะวันตกที่นำมาใช้ให้เข้ากับเรื่องราวและตัว
ละครชนพื้นเมืองโดยแทรกความเป็นมุขปาฐะเพื่อทำให้พื้นที่ในนวนิยายมีกลิ่นอาย
ของอารยธรรมแอนดีส (*Andinización*) อาร์เกตัสได้นำเอาวัฒนธรรมเกชัวจาก
มุมมองของตนเข้ามาผสมผสานกับเรื่องราวที่ชนพื้นเมืองต้องประสบในยุคปัจจุบัน
โดยการสอดแทรกตำนานและความมหัศจรรย์ตามความเชื่อดั้งเดิมของชนพื้นเมือง
เข้ากับเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริง ทำให้ *สายน้ำลึก* มีลักษณะเป็นงานเขียนสังคมนิยม
มหัศจรรย์ (*realismo mágico*) เปิดมิติสู่แง่มุมอันหลากหลายของความจริงที่แท้จริงของ
ชนพื้นเมืองที่ว่าทุกสรรพสิ่งรอบตัวมนุษย์ล้วนมีจิตวิญญาณ หรือสื่อถึงตัวตน
ลูกหลานอินคาผ่านเพลงพื้นเมือง โดยสร้างภาษาที่ใช้ในเรื่องตลอดทั้งเล่มให้มี
ท่วงทำนอง จังหวะและสัมผัสราวกับเป็นเนื้อเพลงพื้นเมือง นอกจากนี้ ยังมีการ
แทรกเพลงพื้นบ้านที่มีต้นกำเนิดในตั้งแต่ยุคอินคาและนับเป็นส่วนหนึ่งของจิต

วิญญูณชนพื้นเมืองไว้มากมายพร้อมคำแปลภาษาสเปน โดยเพลงพื้นบ้านเหล่านี้มีหลายประเภทและแสดงออกถึงอารมณ์ความรู้สึกต่างๆ เช่น เพลงไวโน (Huayno) หรือ เพลงฆาราวี (Jarawi) ฯลฯ

*¡Ay warmallay warma
Yuyaykunkim, yuyaykunkim!
Jhatun yurak' ork'o
Kutiykachimunki;
abrapi puquio, pampapi puquio
Yank' atak' yakuyanman.
Alkunchallay, kutiykamunchu
(...)*

*¡No te olvides, mi pequeño
No te olvides!
Cerro blanco,
Hazlo volver;
agua de la montaña, manantial
de la pampa
Que nunca muera de sed.
(...)*

ลูกน้อยของแม่ เจ้าอย่าลืม
เจ้าอย่าลืม
เนินเขาขาวโพลน
จงทำให้ลูกข้ากลับมา
สายน้ำในเทือกเขา แหล่งน้ำแห่งทุ่งหญ้า
ขอลูกข้าจงอย่าตายเพราะขาดน้ำ
(...)¹⁷

นอกจากนี้ อาร์เกตต์ยังแสดงให้เห็นว่าเพลงพื้นบ้านไม่ได้มีไว้เพื่อความบันเทิงแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่ยังมีหน้าที่ทางสังคมอยู่เคียงข้างชนพื้นเมืองแม้ในยามคับขัน เช่น เมื่อกลุ่มหญิงขายเหล้าข้าวโพดถูกฮือประท้วงและปล้นเกลือเพื่อนำไปแจกจ่ายคนงานในไร่ปาติบัมบา (Patibamba) ก็มีการร้องเพลงพื้นบ้านเพื่อให้ปลุกขวัญและกำลังใจกันและกันไปตลอดทาง

¹⁷ Arguedas, *Los ríos profundos*, pp. 202-203.

Patibambalay
 Patisachachay
 sonk' oruruykik'a
 k'orimantas kask'a
 sonk'ruruykik'a
 k'olk' emantas kask'a.
 (...)

!Oh arbol de pati
 De Patibamba!
 Nadie sabía
 Que tu corazón era de oro,
 Nadie sabía
 Que tu pucho era de plata.
 (...)

โอ้ ต้นไม้แห่งปาติ
 แห่งปาติบัมบา
 ไม่มีใครรู้
 ว่าหัวใจเขอนั้นคือทองคำ
 ไม่มีใครรู้
 ว่าอกเขอนั้นคือแร่เงิน
 (...)¹⁸

อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่น่าสนใจที่สุดของการนำเสนอเรื่องราวใน *สายน้ำลึก* คือ ลักษณะภาษาที่นำมาใช้ ด้วยภาวะอัตลักษณ์ที่ทับซ้อนของอาร์เกตส์เองทำให้เขาต้องเผชิญกับ “การต่อสู้แสนทรมาณ” ที่จะต้องเลือกระหว่างภาษาสเปนเพื่อการเผยแพร่ผลงานในวงกว้างและภาษาเกชัวาที่สามารถสื่อโลกที่จริงแท้และตัวตนของชนพื้นเมือง

หากเราใช้ภาษาสเปนล้วนๆ เราก็คงไม่สามารถบอกเล่าอะไรได้เลย อย่างไม่ว่าจะเป็นภาพทิวทัศน์หรือแม้แต่โลกภายในของพวกเขา เพราะชนพื้นเมืองยังไม่สามารถใช้สเปนได้ดีเหมือนภาษาของพวกเขาและเกชัวาเองยังคง

¹⁸ Arguedas, *Los ríos profundos*, p. 280.

เป็นภาษาที่ใช้เพื่อสื่อสาร แต่หากเราเขียนด้วยภาษาเกชัว วรรณกรรมนั้นก็จะถูกจำกัดในวงแคบและถูกหลงลืมไปในที่สุด¹⁹

ในท้ายที่สุด อาร์เกตัสจึงเลือกใช้วิธีสร้างภาษาสเปนที่ปนกับลักษณะของภาษาเกชัว (Español quechuzado) ขึ้น กล่าวคือ อาร์เกตัสใช้ภาษาสเปนที่มีลักษณะโครงสร้างประโยคแบบเกชัวซึ่งทำให้ดูเหมือนเป็นภาษาสเปนที่ผิดไวยากรณ์แต่มีความใกล้เคียงภาษาของคนที่พูดได้สองภาษาตามชุมชนบนเทือกเขาแอนดีส และแทรกศัพท์ภาษาเกชัวเอาไว้ในบทสนทนาตลอดทั้งเรื่องและมีคำอธิบายความหมายของศัพท์เหล่านั้นด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น แทรกภาษาเกชัวไว้และมีคำแปลภาษาสเปนอยู่ข้าง ๆ โดยอาจจะอยู่ในรูปประโยคสั้น ๆ เช่น *¡Mánan! ¡Ama rimawaychu!*; *¡No quiero!*; *¡No me hables!* (ไม่ เธอไม่ต้องมาพูดกับฉัน)²⁰ หรือเป็นคำสั้น ๆ และมีบทแปลอยู่ท้ายหน้า เช่น *mamakunas* (แม่), *opa* (โง่), *guagua* (เด็กทารก) ฯลฯ

สำหรับอาร์เกตัส การนำทั้งสองภาษามาสผสมผสานกันนั้นดูจะเป็นทางออกที่ดีและเหมาะสมที่สุด ดังที่เขาได้กล่าวไว้ว่า

ข้าพเจ้าแก้ปัญหาด้วยการสร้างภาษาสเปนพิเศษขึ้น [...] กลุ่มชนทั่วเทือกเขาทางใต้และทางตอนกลางล้วนพูดภาษาเกชัวกันทั้งสิ้น เว้นแต่เฉพาะบางเมืองเท่านั้น [...] ดังนั้น จึงเป็นเรื่องหลอกลวงและเลวร้ายหากจะเสนอภาพชนพื้นเมืองพูดภาษาสเปน [...] การแก้ปัญหาขั้นแรกคือสร้าง

¹⁹ Arguedas, “Entre el kechwa y el castellano, la angustia del mestizo”, *La Prensa* (Buenos Aires, 24 de septiembre de 1939).

²⁰ Arguedas, *Los ríos profundos*, p. 200.

ภาษาขึ้นมาโดยใช้พื้นฐานคำภาษาสเปนปนไปกับภาษาเกชัวา [...] นวนิยายสมัยนิยมดูจะไม่มีทางเลือกอื่นใดอีก²¹

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงการตัดสินใจเลือกวิธีการนำเสนอของอาร์เกตัสใน *สายน้ำลึก* ไม่ว่าจะเป็นการใช้รูปแบบนวนิยายหรือการใช้ภาษาสเปนเป็นหลักในการเล่าเรื่องแล้ว จะเห็นว่านักเขียนเองต้องการให้ผลงานนี้เป็นที่แพร่หลายและสามารถเข้าถึงผู้อ่านส่วนใหญ่ได้ นั่นก็คือ ผู้อ่านที่เป็นชนผิวขาวที่รู้แต่ภาษาสเปน ไม่ใช่ชนพื้นเมืองซึ่งส่วนใหญ่ไม่รู้หนังสือ ดังนั้นเท่ากับว่าวัตถุประสงค์หลักของเรื่องจึงเป็นการกระตุ้นจิตสำนึกของชนผิวขาวให้ตระหนักถึงเพื่อนร่วมชาติอีกกลุ่มหนึ่ง คือการสื่อถึงชนพื้นเมืองที่อาร์เกตัส “รู้จัก” โดยชนพื้นเมืองเหล่านั้นอาจไม่มีโอกาสได้รับรู้ถึงสารใจในผลงานนี้เพราะวิธีสื่อเรื่องราวที่อาร์เกตัสเลือกใช้นั้นเองเป็นอุปสรรคที่ทำให้ชนพื้นเมืองไม่สามารถเข้าถึงเรื่องราวของ “ตนเอง” ที่อาร์เกตัสนำมาถ่ายทอดได้ แต่ในขณะเดียวกัน การนำภาษาเกชัวามาใช้ในการนำเสนอ นอกจากจะทำให้เรื่องราวดู “สมจริง” ยิ่งขึ้นแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นการใช้ภาษาเป็นกลไกในการต่อสู้ทางวัฒนธรรมด้วยเช่นกัน อาร์เกตัสใช้พื้นที่รูปแบบการประพันธ์ตามขนบตะวันตกและภาษาหลักในการสื่อสารคือภาษาสเปนเพื่อบอกเล่าความโหดร้ายและอยุติธรรมที่เกิดขึ้นจากลูกหลานชนผิวขาวเจ้าของขนบตะวันตกนั้นเอง ส่วนภาษาที่โลดแล่นและถ่ายทอดความหมายของเรื่องและความรู้สึกของตัวละครได้อย่างแท้จริงกลับเป็นภาษาที่ใช้เป็นส่วนน้อยในผลงานอย่างภาษาเกชัวาไม่ใช่ภาษาสเปนที่มีฐานะเป็นเพียงสื่อที่จะนำสารไปยังผู้อ่านส่วนใหญ่

²¹ Arguedas, “La novela y el problema de la expresión literaria en el Perú”, in **José María Arguedas, *Una recuperación indigenista del mundo peruano***, ed. by José Carlos Rovira (Barcelona: Anthropos, 1992), p.34.

แอร์เนสโต : ตัวละครเอกผิวขาวและการทับซ้อนของอัตลักษณ์

สายน้ำลึก เป็นเรื่องราวในเมืองอะบังไกย์บนเทือกเขาแอนดีสที่ชนพื้นเมืองประสานพลังลุกฮือขึ้นเพื่อขจัดความอยุติธรรมในสังคม นอกจากการนำเสนอความรุ่มรวยทางวัฒนธรรมมุขปาฐะของชนพื้นเมืองเหล่านี้แล้ว ส่วนใหญ่การนำเสนอภาพชนพื้นเมืองจะเน้นไปที่การรวมกลุ่มด้วยความสามัคคีและการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมอันเป็นลักษณะเด่นของอารยธรรมอินคาแต่โบราณ ทำให้นวนิยายเรื่องนี้นำเสนอตัวละครชนพื้นเมืองในลักษณะกลุ่มพลังและแทบจะไม่มี การเอ่ยถึงในลักษณะเป็นปัจเจกบุคคลเลย ท่ามกลางกระแสอะปริ้มกอันเชี่ยวกรากของชนพื้นเมือง ตัวเอกของเรื่องคือตัวแทนแห่งสายน้ำริ้มกที่กลืนกลายเป็นแม่น้ำอีกสายหนึ่งในเทือกเขาที่ปรากฏในเรื่อง คือปาชาซากา (Pachachaca) บทบาทเด่นของเรื่องนี้คือเด็กหนุ่มผิวขาวที่เพิ่งย้ายเข้าไปอยู่ในเมืองชื่อว่า แอร์เนสโต (Ernesto) ซึ่งแตกต่างจากตัวละครอื่นๆ โดยสิ้นเชิง ดังที่แอร์เนสโตได้กล่าวไว้ว่า

ใช่ ฉันคงจะเป็นเช่นแม่น้ำแสนสงบและใสราวกระจก ดังสายน้ำอันมีชัยเช่นเธอ แม่น้ำปาชาซากา ม้าแสนสวยแผ่คอเป็นประกาย ไม่หยุดนิ่ง ไหลเรื่อยชั่วกาลนานผ่านเส้นทางสุดลึกแห่งแผ่นดิน²²

ภาพปัจเจกบุคคลของแอร์เนสโตจึงโดดเด่นยิ่งขึ้นด้วยความสงบนิ่ง ไหลเรื่อยของแม่น้ำปาชาซากาท่ามกลางกลุ่มชนพื้นเมืองที่มีพลังห้าวหาญราวแม่น้ำไหลเชี่ยวอย่างอะปริ้มก

เรื่องราวใน **สายน้ำลึก** เริ่มต้นขึ้นเมื่อแอร์เนสโตเด็กหนุ่มวัย 14 ปีเดินทางไปถึงเมืองกุซโก สถานที่ซึ่งสร้างความประทับใจในวัฒนธรรมเกซุอาให้กับเขาจน

²² Arguedas, *Los ríos profundos*, p. 233.

เป็นที่มาของเรื่องราวต่างๆ ตัวละครนี้ถูกสร้างขึ้นด้วยกระแสของริมหักหรือแนวคิดตะวันตก ชื่อ “แอร์เนสโต” เป็นภาษาสเปนแปลว่า แข็งแกร่ง หนักแน่น เด็ดเดี่ยว และเป็นนักสู้ ซึ่งก็หมายถึงว่าตัวละครนี้คือนักสู้ที่พร้อมจะอยู่เคียงข้างชนพื้นเมืองที่ตกทุกข์ได้ยาก²³ นอกจากนี้ ในส่วนอื่นๆ ของงานยังพบแนวความคิดในเรื่องเกี่ยวกับแอร์เนสโตที่โน้มเอียงไปยังชนผิวขาว เช่น เมื่อแอร์เนสโตพยายามติดตามกลุ่มประท้วงของหญิงขายเหล้าขาวโพตเข้าไปในไร่ป่าดิบมาและหมดสติไป ผู้ช่วยชีวิตเขาไม่ใช่ชนพื้นเมืองที่เดินทางในกลุ่มประท้วงหรือคนงานในไร่ แต่กลับเป็นหญิงสาวชาวกุซโกผิวขาวและตาสีฟ้าเหมือนกับพ่อของเขา หญิงคนดังกล่าวยังแสดงถึงความอ่อนโยนและรักใคร่แอร์เนสโตราวกับลูกของตน สะท้อนให้เห็นถึงการโหยหาความรักอบอุ่นของแอร์เนสโตที่ขาดทั้งพ่อแม่ผิวขาวและไม่มีชนพื้นเมืองคนใดสามารถทดแทนความรู้สึกที่ขาดหายนี้ไปได้ หรือการที่แอร์เนสโตบรรยายถึงชีวิตในวัยเยาว์ที่ว่า “ที่ริมฝั่งแม่น้ำ หลายต่อหลายครั้ง ฉันคิดว่าในเรื่องกระดาดล่าได้สักลำจะมีเด็กสาวที่งดงามไม่มีใครเสมอเหมือน งามยิ่งกว่าเด็กสาวคนใด และคงต้องเป็นเด็กสาวผิวขาวแน่นอน”²⁴ แนวคิดที่เหล่านี้สะท้อนว่าอาร์เกตัสได้สร้างวัยเด็กของแอร์เนสโตให้ผูกพันอย่างยิ่งกับภาพลักษณ์อันงดงามของชนผิวขาว

ต่อมาเมื่อพ่อของแอร์เนสโตตัดสินใจนำเขาเข้าโรงเรียนประจำที่เมืองอะบังไกย์เพื่อเดินทางต่อไปหมู่บ้านอื่นๆ โดยลำพัง แอร์เนสโตจึงได้เรียนรู้ชีวิตของ

²³ อาร์เกตัสตั้งชื่อตัวละครสำคัญอื่นๆตามแนวคิดตะวันตก เช่น กาเบรียล (Gabriel) พ่อของแอร์เนสโต และมานูเอล เจซุส (Manuel Jesús) ลุงของเขา โดย “กาเบรียล” เป็นชื่อทูตของพระเจ้า เพราะเขาเชื่อผู้ปกป้องแอร์เนสโตในวัยเยาว์และผู้ประกาศความชั่วร้ายที่ซ่อนอยู่ภายใต้รูปลักษณะที่เคร่งศาสนาของ “ตาเฒ่า” หรือ “มานูเอล เจซุส” ตัวละคร “ต่อต้านพระคริสต์” (Anti-Cristo) “มานูเอล เจซุส” เป็นมหาเศรษฐีเจ้าของไร่ขนาดใหญ่ที่ตระหนี่ถี่เหนียวกับคนรอบข้างและกดขี่ข่มเหงชนพื้นเมืองตามค่านิยมแบบเก่าๆ ของโลกแอนดิส โดย “มานูเอล” มาจาก “Emmanuel” หมายถึง “พระเจ้าอยู่กับเรา” (Dios con nosotros) ส่วน “เจซุส” คือพระเยซูคริสต์ในภาษาสเปน (Arguedas, *Los ríos profundos*, p. 97).

²⁴ Arguedas, *Los ríos profundos*, p. 289.

ชนพื้นเมืองที่ถูกกดขี่เหยียดหยามและแบ่งแยกสีผิวผ่านสังคมในและนอกโรงเรียนประจำแห่งนี้ และเริ่มถ่ายทอดวัฒนธรรมเกชัวและชีวิตความเป็นอยู่แง่มุมต่างๆ ของชนพื้นเมืองผ่านมุมมองของ “ฉัน” ที่เชื่อมั่นในความดีและศักยภาพของชนพื้นเมืองที่จะปลดแอกความอยุติธรรมต่างๆ ได้ด้วยตนเอง จะเห็นได้ว่าแอร์เนสโต “ติดตามสังเกต” “ชื่นชม” “ซาบซึ้ง” และอยากเป็น “ส่วนหนึ่ง” ของชนพื้นเมือง เขาพยายามทุกวิถีทางที่จะได้พบปะพูดคุย รวมถึงเข้าร่วมในการลุกฮือประท้วงของชนพื้นเมืองและติดตามเหตุการณ์อย่างใกล้ชิดโดยไม่เกรงกลัวภัยใดๆ แม้ว่าตัวละครอื่นๆ ในโรงเรียนจะยังคงมองว่าแอร์เนสโตคือเด็กหนุ่มผิวขาวที่ไม่ควรไปเกะกะยุ่งเกี่ยวกับชนพื้นเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณพ่ออริการ เขาก็ยังคงพร้อมที่จะกล้าแหวกกฎเหล็กของสังคม เมื่อคุณพ่ออริการจับได้ว่าเขาไปเข้าร่วมกับกลุ่มชนพื้นเมืองและทำโทษอย่างรุนแรง เขากลับพูดแก้แทนชนพื้นเมืองเหล่านั้นเพราะรู้สึกว่าคุณพ่ออริการเป็น “ส่วนหนึ่ง” “พวกหญิงชายเหล่าข้าพโศกไม่ได้ขโมย พวกหล่อนไม่ได้ต้องการอะไร พวกเราเอาเกลือไปให้คนงาน แล้วพวกหล่อนก็หนีไป”²⁵ แต่ในขณะเดียวกัน ชนพื้นเมืองเองก็ไม่ได้ “รับ” แอร์เนสโตไว้เป็นพวกเดียวกับตนเสียทีเดียว ดังที่จะเห็นจากฉากที่แอร์เนสโตไปเที่ยวโรงเหล้าข้าพโศก²⁶ เพื่อพบปะกับชนพื้นเมือง

เพลงของผู้คนทุกกลุ่มในท้องถนนถูกร้องกันแพร่ไปยังโรงเหล้าข้าพโศกอื่นๆ คนที่เลี้ยงเหล้าฉันและกลุ่มของเขาเต้นรำกันอย่างสนุกสนานขึ้นเรื่อยๆ พวกเขาลิ้มฉันไปแล้วเสียสนิท “ฉันถูกทิ้งอยู่นอกวง” ฝ้ามองพวก

²⁵ Arguedas, *Los ríos profundos*, p. 296.

²⁶ โรงเหล้าข้าพโศก (Chichería) เป็นแหล่งบันเทิงที่คนงานในไร่รอบๆ เมืองอะบังกายจะมาผ่อนคลายและร้องเพลงพื้นเมืองกันอย่างสนุกสนานหลังเลิกงาน โรงเหล้าข้าพโศกนับเป็นฉากสำคัญที่ปรากฏบ่อยครั้งในเรื่องเพื่อแสดงถึงการรวมกลุ่มและความสำคัญของเพลงพื้นบ้านที่ยังคงมีต่อชนพื้นเมืองไม่เสื่อมคลาย

เขา เหมือนคนที่เฝ้ามองน้ำขึ้นในแม่น้ำเทือกเขาแอนดีสอันไม่อาจคาดเดา
ได้ [...] ²⁷

ในความเป็นจริงแล้ว เรื่องราวของแอร์เนสโตก็คือเรื่องราวของอาร์เกตัสในวัยเยาว์ เพราะทั้งแอร์เนสโตและอาร์เกตัสต่างมีประสบการณ์ในการเดินทางตามชุมชนตามเทือกเขากับพ่อ และต้องเข้าโรงเรียนประจำที่อะบังกโกย์เพราะการเดินทางอย่างต่อเนื่องของพ่อ ตัวละคร “ตาเฒ่า” หรือ มานูเอล เมซุส ก็มีต้นแบบมาจากมานูเอล มาเรีย กิเย็น (Manuel María Guillén) ลุงของเขาเอง ประการสำคัญ แอร์เนสโตก็คือตัวแทนของอาร์เกตัสที่มีกระบวนการปรับรับเอาอะปูริมัทมาทับซ้อนความเป็นนิมิตของตนเอง กล่าวคือความเป็นแอนดีสมาทับซ้อนอัตลักษณ์ชนผิวขาวเพื่อสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของตน แต่ผลกลับไม่ใช่ทั้งอะปูริมัทหรือริมัทอย่างสมบูรณ์แบบหากแต่เป็นแม่น้ำป่าซาซากา จากความคิดหลายแง่มุมของแอร์เนสโตทำให้เห็นว่าอาร์เกตัสเองก็ยอมรับและสำนึกในสายเลือดชนผิวขาวตาสีฟ้าที่สืบทอดมาจากพ่ออยู่เช่นกัน และในท้ายที่สุด แม้ชนพื้นเมืองเองก็อาจไม่ใช่คำตอบทั้งหมดสำหรับความอบอุ่นจากพ่อแม่ผิวขาวที่ขาดหายไปอย่างอาร์เกตัสเคยคิดไว้ ทั้งแอร์เนสโตและอาร์เกตัสจึงตกอยู่ในสภาวะก้ำกึ่งระหว่างความเป็นชนผิวขาวที่ต้องการปฏิเสธแต่เป็นภาพที่สังคมทั่วไปยอมรับ กับความเป็นชนพื้นเมืองที่ต้องการเป็นส่วนหนึ่งแต่ก็ยังไม่ได้รับการยอมรับอย่างที่คาดหวังไว้ นอกจากนี้ สารของผลงานนี้ยังมีที่มาจากประสบการณ์ในการเยือนสถานที่สองแห่งของอาร์เกตัส นั่นก็คือ เมืองปูกิโ (Puquio) และหุบเขามอนตาโร (el valle del río Montaro) ดังที่จะได้กล่าวถึงต่อไป

²⁷ Arguedas, *Los ríos profundos*, p. 288.

กุซโก: สารชนพื้นเมือง มุมมองชนผิวขาว

สายน้ำลึก เปิดเรื่องด้วยการที่แอร์เนสโตและกาเบรียล พ่อของเขา เดินทางมาถึงกุซโกหลังจากรอนแรมผ่านหลายชุมชนในเทือกเขาแอนดีส ในฉากนี้ เราจะพบกระแสริมกไหลทาบอยู่เหนือท้องน้ำอะปุริมก กล่าวคืออิทธิพลของ วัฒนธรรมสเปนที่ทับซ้อนอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพื้นเมือง (Hispanización) และแม้ กุซโกจะไม่ใช่ฉากหลักของเรื่อง แต่ก็นับเป็นจุดเริ่มต้นที่น่าสนใจและมีนัยสำคัญ อย่างยิ่งต่อสารของ **สายน้ำลึก**

กุซโกคืออดีตเมืองหลวงของอาณาจักรทาวันตินซูโย (Tahuantinsuyo) หรือ อาณาจักรอินคา คือศูนย์กลางอารยธรรมอเมริกาโบราณก่อนการยึดครองของสเปน อาร์เกดัส สร้างกุซโกของเขาด้วยแนวการเขียนอันโด่งดังของลาตินอเมริกานั้นก็คือ “สำนึยมมหัศจรรย์” ดินแดนที่เต็มไปด้วย “ความจริงอันแสนมหัศจรรย์” แห่งนี้คือ เมืองอันศักดิ์สิทธิ์ที่ทุกสรรพสิ่งมีจิตวิญญาณและมีตัวละครเพียงหนึ่งเดียวเท่านั้นที่สามารถสัมผัสได้ก็คือ แอร์เนสโต เด็กหนุ่มที่ยังคงไว้ซึ่ง “ความบริสุทธิ์” ทำให้รับรู้ได้ถึง “พลัง” ที่ยังแฝงเร้นอยู่ในเมืองโบราณแห่งนี้ ดังที่เขาได้กล่าวว่า

ฉันเดินถอยห่างไปสองสามก้าว ฝ้ามองและเดินกลับเข้าใกล้อีกครั้ง ฉัน สัมผัสก้อนหินเหล่านั้นด้วยมือของฉัน ตามเส้นรอยที่ก้อนหินมาต่อกันดู เป็นเกลียวคลื่นอันมีอาจคาดเดาได้เช่นเดียวกับคลื่นของแม่น้ำ บนถนน แสนมืดมิด ในความเงียบวังน กำแพงดูเหมือนมีชีวิต รอยต่อของก้อนหินที่ ฉันได้สัมผัสนั้นลึกลับหม้อยู่บนฝ่ามือของฉัน²⁸

²⁸ Arguedas, *Los ríos profundos*, p. 143.

กูซโกจึงเป็นจุดเริ่มต้นของความรู้จัก “ซาบซิ่ง” และ “ซินซม” อดีตอันยิ่งใหญ่ของชนพื้นเมืองของแอรีเนสโตอันน่าสู่เรื่องราวมากมายของ *สายน้ำลึก*

แต่อย่างไรก็ตาม แม้จะเป็นอดีตเมืองหลวงอินคาแต่เมืองกูซโกไม่ใช่เมืองที่สามารถพบเห็นสิ่งก่อสร้างใดในยุคอินคาได้อีก เพราะเมื่ออาณาจักรล่มสลาย ชาวสเปนได้ทุบทำลายสิ่งก่อสร้างเดิมและใช้ซากฐานตึกเพื่อก่อสร้างอาคารแบบอาณานิคมไปจนหมดสิ้น ภาพกูซโกที่ได้พบเห็นจึงเป็นลักษณะเหมือนเป็นเมืองอาณานิคมแบบตะวันตก โดยเมื่อแรกมาถึง อาคารที่แอรีเนสโตพบมีลักษณะที่ปราศจากความเป็นชนพื้นเมืองโดยสิ้นเชิง เพราะสิ่งที่เขาเห็นคือ “ระเบียงสลักเสลา หน้าบันงดงามอลังการและกลมกลืนกัน มุมมองไปยังถนนที่เหมือนกันลูกคลื่นตามขอบชายเขา ไม่มีกำแพงโบราณแม้แต่แห่งเดียว”²⁹

แม้แอรีเนสโตจะบรรยายถึงเมืองกูซโกที่พบเห็นช่วงแรกเช่นนี้ แต่แท้จริงในเมืองนี้ยังมีสิ่งก่อสร้างของชนพื้นเมืองดั้งเดิมหลงเหลืออยู่นั่นก็คือซากฐานตึกหรือวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง นั่นก็หมายความว่าเมืองนี้มีลักษณะผสมผสานระหว่างสองวัฒนธรรม เช่นตึกที่ฐานเป็นก้อนหินอินคาแต่ชั้นบนเป็นการก่อสร้างแบบสเปนและแบบศิลปะพื้นเมืองผสมกับสเปน รวมถึงระฆังมาเรีย อังโกลา (María Angola) ของมหาวิหารกูซโกซึ่งหล่อจากทองอินคาโดยช่างฝีมือชนพื้นเมืองตามความเชื่อคริสตศาสนาที่นำเข้ามาโดยชาวสเปน ก้อนหินหรือทองคำอินคา รวมถึงแรงงานชนพื้นเมืองจึงนับเป็น “ฐาน” ให้มีการต่อยอดสู่วัฒนธรรมใหม่ ภาพเมืองที่สะท้อนออกมาั้นจึงไม่ใช่ทั้งศิลปะชนพื้นเมืองล้วนและไม่ใช่ศิลปะสเปนแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นศิลปะที่ต่างกันแต่อยู่ร่วมกันเกิดเป็นศิลปะในรูปแบบใหม่ที่มีลักษณะเฉพาะตน

²⁹ Arguedas, *Los ríos profundos*, p. 140.

ที่กุซโกโมไม่ใช่เพียงสิ่งก่อสร้างเท่านั้นที่ถูกผสมผสานกลืนกลายเป็น ผู้คนที่อาศัยอยู่ ณ ที่แห่งนี้มาแต่ดั้งเดิมก็ได้รับผลกระทบอันสำคัญยิ่งเช่นเดียวกับประชากรในเมืองอะบิงไกย์อันเป็นฉากหลักของเรื่อง เมื่อ “อารยธรรม” ใหม่ก้าวเข้ามา การเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนที่สุดที่ปรากฏก็คือความหลากหลายของประชากรและวัฒนธรรมในพื้นที่ มีทั้งชนพื้นเมือง (indígena) ลูกผสมระหว่างชนพื้นเมืองและชนผิวขาว (mestizo) รวมไปถึงชนผิวขาวที่มีวัฒนธรรมแบบชนพื้นเมือง (blanco andinizado) สันนิษฐานว่าภาษาที่ใช้สื่อสารของคนเหล่านี้มีความสัมพันธ์โดยตรงกับสถานภาพทางเศรษฐกิจ กลุ่มคนที่พูดภาษาสเปนคือกลุ่มที่มีอำนาจในสังคมเป็นที่นับหน้าถือตาและมีฐานะทางเศรษฐกิจ ส่วนกลุ่มคนที่พูดภาษาเกชัวาคือกลุ่มคนที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจและต้องทำงานรับใช้คนกลุ่มแรกในฐานะแรงงานที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจ ผู้คนในพื้นที่ “พยายาม” พูดภาษาสเปนเพื่อตนเองให้ดูมีสถานภาพทางสังคมที่สูงขึ้น แต่เมื่อต้องการแสดงออกทางอารมณ์ความรู้สึกจะกลับไปใช้ภาษาเกชัวาโดยอัตโนมัติ อาร์เกตัสแสดงให้เห็นว่ากระแสอะปริ้มกหรือวัฒนธรรมเกชัวาคือตัวตนแท้จริงของผู้ที่อาศัยในเทือกเขาที่ถูกฉาบทับไว้ด้วยกระแสริ้มกหรือวัฒนธรรม “อื่น” และประการสำคัญ ศาสนาคริสต์ที่ชาวสเปนนำเข้ามาก็มีบทบาทมากไปกว่าความเชื่อเพราะกลายเป็นลำดับขั้นของการปลดปล่อยความผิดบาปที่มีความสัมพันธ์กับการลำดับขั้นทางเศรษฐกิจและสังคมอันได้แก่พระ-เจ้าของไร่-ชนพื้นเมือง³⁰ ความเชื่อและความรู้สึกผิดบาปทางคริสต์ศาสนาจึงถูกแปรเป็นเครื่องมือในการ “ควบคุม” ชนพื้นเมืองที่รับเอาวัฒนธรรมตะวันตกนั้นไว้ไม่ให้ลุกขึ้นต่อต้านความอยุติธรรมด้วยเช่นกัน

จากกุซโกโมเป็นตัวบ่งบอกถึงสารสำคัญของเรื่องสองประการเกี่ยวกับอนาคตของชนพื้นเมืองในอุดมคติของอาร์เกตัสสะท้อนลักษณะอัตลักษณ์ที่กำกวมและซ้อนทับของตัวผู้เขียน โดยสารทั้งสองนั้นมีลักษณะที่ขัดแย้งกันอย่างชัดเจน สาร

³⁰ Arguedas, *Los ríos profundos*, p. 110.

แรกมีลักษณะแนวคิดที่ทำให้ มาริโอ บาร์กัส โยซา (Mario Vargas Llosa) นักเขียนชื่อดังชาวเปรูให้คำจำกัดความงานเขียนของอาร์เกตต์ว่าเป็นนวนิยายชนพื้นเมืองนิยมแนวอุดมคติ (indigenismo ideológico)³¹ สิ่งก่อสร้างอันสวยงามและศักดิ์สิทธิ์ในกุซโก ล้วนตั้งอยู่บนฐานของก้อนหินยุคอินคา ตัวแทนอารยธรรมยิ่งใหญ่ที่สืบเนื่องยาวนาน หยั่งลึกลงในแผ่นดินเฉกเช่นกระแสน้ำเชื่อมกรากและลึกแม่น้ำอะปูริมา³² สารสำคัญประการแรกของผลงานนี้คือการที่ชนพื้นเมืองตระหนักถึงความสามารถของตนเอง อาร์เกตต์ได้นำเสนอแนวคิดแบบอุดมคติที่ว่าพลังมหาชนจากการร่วมแรงร่วมใจอันเป็นลักษณะเด่นของชนพื้นเมืองมาตั้งแต่ยุคโบราณจะนำมาซึ่งความสำเร็จและสามารถจัดความยุติธรรมให้หมดไปได้และในขณะเดียวกันก็ทำให้ชนพื้นเมืองสามารถธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมดั้งเดิมที่สืบทอดมายาวนานได้เช่นเดียวกับชุมชนที่เมืองปูกิโอที่ชนพื้นเมืองสามารถใช้ชีวิตอย่างอิสระ ร่วมแรงร่วมใจกันในชุมชนและสามารถธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนโดยปราศจากการกดขี่จากนายเจ้าของไร่

การรวมพลังเพื่อเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ของชนพื้นเมืองและขจัดความอยุติธรรมให้หมดไปปรากฏให้เห็นในผลงานนี้ถึงสองครั้ง คือ การเดินขบวนของกลุ่มหญิงขายเหล้าหมักจากข้าวโพดเพื่อปล้นเอาเกลือของทางการที่มีการแจกจ่ายอย่างไม่ยุติธรรม และการที่ชนพื้นเมืองลุกฮือต่อสู้กับโรคระบาดที่คร่าชีวิตคนงานในไร่จนได้รับชัยชนะในตอนท้ายของเรื่อง

อย่างไรก็ตาม ในการลุกฮือของชนพื้นเมืองครั้งที่สองเพื่อต่อสู้กับโรคร้าย อาร์เกตต์ได้นำเอาความเชื่อทางศาสนาคริสต์เข้ามามีบทบาทสำคัญด้วยเช่นกัน เพราะเมื่อโรคระบาดคร่าชีวิตคนมากยิ่งขึ้น คนงานชนพื้นเมืองจึงร่วมกันเดินทาง

³¹ Mario Vargas Llosa, *La Utopía Arcaica: José María Arguedas y las ficciones del indigenismo* (México: Fondo de Cultura Económica, 1996).

³² A. Urrello. *José María Arguedas: El nuevo rostro del indio: una estructura mítico-poética* (Lima: Librería-Editorial Juan Mejía Baca, 1974), p. 136.

มายังเมืองอะบังไทย์เพื่อฟังมิสซาจากคุณพ่ออิการก่อนที่จะต้องตายเพราะพวกเขา “เชื่อว่าถ้าไม่ได้ฟังมิสซาและจะต้องถูกลงทัณฑ์”³³ โดยแอร์เนสตเองก็ยังเชื่อว่าโรคระบาดจะสงบลงด้วยแรงการสวดอ้อนวอนของชนพื้นเมืองและเพลงพื้นบ้าน³⁴ ทำให้เขาเดินทางกลับเข้าเมืองอะบังไทย์แทนที่จะเดินทางไปหลบที่ไร่ของลุงตามคำสั่งของพ่อเพราะต้องการไปร่วมสวดมนต์กับชนพื้นเมืองทั้งหลาย ดังนั้น ในประเด็นนี้จะเห็นได้ว่าแม้แอร์เนสตต้องการจะนำเสนอพลังความสมัครสมานสามัคคีของชนพื้นเมือง แต่ในขณะเดียวกันก็สะท้อนความสำเร็จของชนผิวขาวที่ใช้ความเชื่อทางศาสนาเข้าควบคุมชนพื้นเมืองด้วยเช่นกัน

สารประการที่สองเป็นสารที่สำคัญที่สุดของ *สายน้ำลึก* ซึ่งก็คือความหวังที่จะให้มีเกิดการผสมผสานของวัฒนธรรมสองชั่วที่แตกต่างกันได้อย่างกลมกลืน (mestizaje cultural) เพราะหากสิ่งเหล่านั้นเกิดขึ้นจริงเปรูจะเป็นชาติใหม่ที่ผสมผสานวัฒนธรรมอันแตกต่างไว้ได้อย่างกลมกลืนตามที่บาร์กัส โยซาเองได้เคยกล่าวอีกเช่นกันว่างานเขียนของอาร์เกตต์สนั้นมีลักษณะเป็นชาตินิยมแนววัฒนธรรม (nacionalismo cultural)³⁵ เพราะเปรูจะไม่ใช่แค่หินอินคาหรือสิ่งก่อสร้างแบบสเปนดั้งเดิมหากแต่เป็นดีกอาณานิคมและไม่ใช่ทองอินคาหรือความเชื่อคริสต์ศาสนาของชาวสเปนแต่เป็นระฆังมาเรีย อังโกลาที่รวมวัฒนธรรมที่แตกต่างทั้งสองเอาไว้ด้วยกันเกิดเป็น “สิ่งใหม่” ของเทือกเขาแอนดีส สารประการนี้จึงเป็นความหวังในเชิงอุดมคติที่ก้าวไปไกลกว่าการที่ชนพื้นเมืองจะสามารถอนุรักษ์วัฒนธรรมเดิมได้อย่างสมบูรณ์และเป็นอิสระจากการกดขี่ อาร์เกตต์คิดว่าสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับชนพื้นเมืองปัจจุบัน คือการทำให้คนเหล่านั้นคงไว้ซึ่งขนบประเพณีแบบดั้งเดิม และสามารถ “รับ” วัฒนธรรมตะวันตกของประเทศจนกระทั่งรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศได้อย่าง

³³ Arguedas, *Los ríos profundos*, p. 451.

³⁴ Arguedas, *Los ríos profundos*, p. 461.

³⁵ Llosa, *La Utopía Arcaica: José María Arguedas y las ficciones del indigenismo*.

กลมกลืนและสันติในอนาคต เช่น ในกรณีหุบเขามอนตาโรที่ยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิมและภาษาของตนไว้ได้ แต่ในขณะเดียวกัน ก็รับความทันสมัยแบบตะวันตกมาปรับใช้และสามารถพูดภาษาสเปนในการสื่อสารกับผู้คนภายนอกชุมชนได้ นับเป็นตัวอย่างที่อาร์เจนติน่าต้องการให้เกิดขึ้นกับชุมชนชนพื้นเมืองทั่วไปของประเทศ³⁶ ชนพื้นเมืองจึงไม่ใช่กลุ่มชนที่ใช้ชีวิตแต่เพียงในชุมชนของตน แต่ต้องเป็นชนพื้นเมืองยุคใหม่ โดยก่อนหน้าผลงานนี้ อาร์เจนติน่าเคยทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ความเป็นตะวันตกให้กับชนพื้นเมืองมาก่อน โดยทำงานเป็นครูที่อุทิศตนในการสอนภาษาสเปนให้กับเด็ก ๆ ชนพื้นเมืองตามเทือกเขาอยู่หลายปี³⁷ ความหวังที่เจือไปด้วยอุดมคติของอาร์เจนติน่าก็คือจะไม่มีการแบ่งแยก “เปรูทางการ” หรือ “เปรูล้าลึก” แต่เป็นการผสมผสานให้เป็น “เปรูสมัยใหม่” ที่มีความหลากหลายอยู่ในตัว ซึ่งสารประการนี้แท้จริงแล้วก็คือสารที่มีลักษณะโน้มเอียงไปทาง “เปรูทางการ” นั่นเอง

สรุป

สายน้ำลึก เป็นผลงานชนพื้นเมืองนิยมแนวใหม่ที่โฆเซ มาเรีย อาร์เจนติน่าเขียนขึ้นเพื่อนำเสนอภาพ “แท้จริง” ของชนพื้นเมืองและลบล้างภาพอัน “ถูกบิดเบือน” ในผลงานชนพื้นเมืองนิยมในยุคก่อน โดยเขามุ่งนำเสนอเรื่องราวชนเหล่านั้นจากมุมมอง “ชนพื้นเมือง” ที่ส่งสมจากประสบการณ์อยู่ร่วมในชุมชน

³⁶ Arguedas, *Los ríos profundos*, p. 28.

³⁷ แนวความคิดให้ชนพื้นเมืองรวมเข้าเป็นหนึ่งเดียวกับ “เปรูทางการ” นี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับสารในงานแนวชนพื้นเมืองนิยมยุคก่อน เช่น ชิโร อเลเกรีย (Ciro Alegria) นักเขียนผิวขาวชาวเปรูที่มีเสนอความคิดการให้การศึกษาระดับมัธยมศึกษาแก่ชนพื้นเมืองเพื่อให้ชนพื้นเมืองสามารถรวมเข้าสู่สังคมเปรูสมัยใหม่ได้อย่างกลมกลืน และอาร์เจนติน่าก็นำเสนอแนวความคิดที่ใกล้เคียงกันนี้ในงานเขียนเล่มต่อมาชื่อว่า *ทุกสายเลือด (Todas las sangres)* ที่มีตัวละครเอกเป็นชนพื้นเมืองซึ่งได้รับการศึกษาในกรุงลิมาและกลับไปพัฒนาชุมชนของตน

เทือกเขาแอนดีสของตน *สายน้ำลึก* จึงเป็นเรื่องราวของวัฒนธรรมชนพื้นเมืองอันเป็นรากเหง้าของความเป็นเปรูในยุคปัจจุบันนำเสนอผ่านสัญลักษณ์สายน้ำในเทือกเขาที่มีกระแสเชี่ยวมากและเป็นต้นน้ำของแม่น้ำที่หล่อเลี้ยงส่วนต่างๆ ของประเทศอย่างแม่น้ำอะปริ้มก

อย่างไรก็ตาม อาร์เกตัสเป็นนักเขียนที่มีอัตลักษณ์ทับซ้อน เพราะแม้เขาจะเป็นชนผิวขาวซึ่งเป็นกลุ่มอภิสิทธิ์ชนในสังคม เขากลับต้องการปฏิเสธความเป็นชนผิวขาวและรับเอาความเป็นชนพื้นเมืองที่เขาชื่นชมมาแทนที่ และโลกของอาร์เกตัสจึงเป็นโลกที่อยู่ก้ำกึ่งระหว่างความเป็นชนผิวขาวและชนพื้นเมืองโดยไม่สามารถรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของอันใดอันหนึ่งได้อย่างสมบูรณ์ เพราะในท้ายที่สุด เขาเองก็ไม่อาจปฏิเสธแนวคิดแบบตะวันตกของตนเองได้เช่นกัน ความซับซ้อนของอัตลักษณ์ดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนใน *สายน้ำลึก*

การยกย่องแม่น้ำอะปริ้มก ตัวแทนของพลังและความลุ่มลึกของชนพื้นเมืองในผลงานนี้เกิดขึ้นได้ด้วยแม่น้ำริ้มก ตัวแทนของกระแสวัฒนธรรมตะวันตก อาร์เกตัสเองเลือกใช้รูปแบบการนำเสนอตามกรอบตะวันตกหรือของ “ชนผิวขาว” นั่นก็คือ นวนิยายและใช้ภาษาสเปนโดยมุ่งหวังให้ผลงานเป็นที่แพร่หลายสู่ผู้อ่านซึ่งเป็นชนผิวขาวที่รู้แต่ภาษาสเปน อีกทั้งงานชนพื้นเมืองนิยมแนวใหม่ของเขาเองได้รับอิทธิพลอย่างสูงจากงานเขียนชนพื้นเมืองนิยมยุคก่อนที่เขาเองปฏิเสธอย่างไรก็ตาม อาร์เกตัสเองได้ปรับรูปแบบการนำเสนอของเขามีความเป็นเกชัว (Andinización) ด้วยการผสมโครงสร้างและศัพท์เกชัวลงให้เนื้อหา แทรกเพลงพื้นเมืองรวมถึงประเพณีอื่น ๆ ที่สะท้อนวัฒนธรรมมุขปาฐะของเทือกเขาแอนดีสเพื่อให้เหมาะกับการนำเสนอเรื่องราวของกลุ่มคนที่แสนห่างไกลกับกรอบตะวันตกที่เขานำมาใช้

ในพื้นที่นวนิยายที่มีกลิ่นอายแอนดิสนี่ มีการบอกเล่าเรื่องราวชนพื้นเมืองและศิลปะสิ่งก่อสร้างที่ถูกปรับเปลี่ยนไปด้วยอิทธิพลของชาวสเปนที่เข้ายึดครอง (Hispanización) ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า สิ่งที่เด่นชัดที่สุดใน *สายน้ำลึก* คือการปะทะประนีประนอมและผสมผสานทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม สารของนวนิยายนี้แสดงถึงลักษณะการทับซ้อนและก้ำกึ่งของอัตลักษณ์นักเขียนอย่างชัดเจน เพราะมุมมอง “ชนพื้นเมือง” ของเขาจะต้องการสื่อคุณค่าและศักยภาพของชนพื้นเมืองที่ชนผิวขาวไม่เห็นความสำคัญ ในขณะที่มุมมอง “ชนผิวขาว” ของเขากลับต้องการสร้าง “อารยธรรม” ให้ชนพื้นเมืองปรับรับเพื่อจะสามารถรวมเป็นส่วนหนึ่งของประเทศเปรูซึ่งมองว่าชนพื้นเมืองเป็นเพียงชนกลุ่มน้อย “ไร้อารยธรรม” เขาไม่หวังเพียงให้ชนพื้นเมืองสามารถอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิมและปลดแอกจากชนผิวขาวได้เท่านั้น แต่ต้องการให้ชนพื้นเมืองเปิดกว้างรับสิ่งใหม่และสามารถรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศที่หลากหลายชาติพันธุ์เช่นเปรูด้วย ดังนั้น งานเขียนชนพื้นเมืองนิยมแนวใหม่อย่าง *สายน้ำลึก* จึงยังเป็นงานเขียนที่สืบทอดความเป็นพื้นเมืองนิยมเป็นผลงาน “ลูกผสม” ที่แม้จะใกล้เคียงความเป็นงานเขียน “ชนพื้นเมือง” มากยิ่งขึ้น แต่ก็ยังไม่อาจเป็นงานเขียน “ชนพื้นเมือง” ได้อย่างสมบูรณ์ เพราะ *สายน้ำลึก* ไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องราวของอะปูริมัก ต้นน้ำที่ไหลหล่อเลี้ยงสายน้ำต่างๆ ของประเทศอันอาจรวมถึงแม่น้ำริมาคเท่านั้น หากแต่ยังเป็นแม่น้ำริมาคเองที่ไหลย้อนเข้าหล่อเลี้ยงและผสมผสานไปกับแม่น้ำอะปูริมักเพื่อสร้างอนาคตที่ดีกว่าของประเทศเปรูในอุดมคติของอาร์เกตัส

บรรณานุกรม

Arguedas, José María. *Los ríos profundos*. Madrid: Cátedra, 1998.

Arguedas, José María. “Entre el kechwa y el castellano, la angustia del mestizo.” *La Prensa* Buenos Aires, 24 de septiembre de 1939.

- Arguedas, José María. “La novela y el problema de la expresión literaria en el Perú.” In **José María Arguedas, Una recuperación indigenista del mundo peruano**, ed. by José Carlos Rovira Barcelona: Anthropos, 1992: p.34.
- Castro Klarén, Sara, **El mundo mágico de José María Arguedas**. Lima: Instituto de Estudios Peruanos, 1973.
- Cornejo Polar, Antonio and Casal Sánchez, Susan, “Indigenist and Heterogenous Literatures: Their Dual Sociocultural Status.” **Latin American Perspectives**, Vol 16, No, 2 (Spring, 1989):12-28.
- Fuentes, Carlos, **La nueva novela hispanoamericana**. México: Joaquín Mortiz, 1980,
- González Vigil, Ricardo, **El Perú es todas las sangres: Arguedas, Alegría, Mariátegui, Martín Adán, Vargas Llosa y otros**. Lima: Pontificia Universidad Católica del Perú, Fondo Editorial, 1991.
- Iraides Cruz Leal, Petra, **Dualidad cultural y creación mítica en José María Arguedas**. La Laguna: Universidad D.L., 1990.
- Leinard, Martín, **Cultura Andina y forma novelesca, Zorros y danzantes en la última novela de Arguedas**. Lima: Editorial Horizonte, 1990.
- Llosa, Mario Vargas, **La Utopía Arcaica: José María Arguedas y las ficciones del indigenismo**. México, D.F.: Fondo de Cultura Económica, 1996.
- Martin Hudson, Ofelia, **La nueva imagen del indio en “Todas las sangres” de José María Arguedas**. Salamanca: Universidad Pontificia, 1998.
- Palacios, Azucana y García, Ana Isabel (eds.), **El indigenismo americano III: Actas de las Terceras Jornadas sobre Indigenismo Americano**. València: Facultat de Filologia, Universitat de València, D,L, 2002.
- Palacios, Azucana, Teodosio Fernandez, y Cristina Matute, (eds.), **El indigenismo americano: Actas de las Primeras Jornadas sobre Indigenismo**. Madrid: Ediciones de la Universidad Autónoma, 2001.
- Pérez, Hildebrando y Garayar, Carlos, **José María Arguedas: Vida y Obra**. La Victoria: Amaru Editores, 1991.
- Sabsay, Fernando L, **Las brasas aún arden: indigenismo e indianismo en América Latina**. Buenos Aires: Librería Histórica S,R,L, 2004.
- Sommers, Joseph, “The Indian-oriented Novel in Latin America: New Spirit, New forms, New Scope.” **Journal of Inter-American Studies**, Vol, 6, No. 2 (Apr 1964): 249-265.
- Taylor, Diana, “Transculturating Transculturation.” **Performing Arts Journal**, Vol 3, No. 2 (May, 1991): 90-104.
- Urrello, A, **José María Arguedas: El nuevo rostro del indio: una estructura mítico-poética**. Lima: Librería-Editorial Juan Mejía Baca, 1974.